

ALBERT NOWACKI

POLSKIE INSPIRACJE
W UKRAIŃSKIM DYSKURSIE LITERACKIM
LAT DWUDZIESTYCH XX WIEKU

Historia narodów europejskich oraz dzieje ich rozwoju kulturalnego przekonują, że wśród bogatych i fascynujących kultur europejskich nie ma ani jednej kultury homogenicznej, która rozwijałaby się autonomicznie, bez jakichkolwiek wpływów i powiązań zewnętrznych, przynajmniej z kulturami narodów będących najbliższymi sąsiadami w rozumieniu geograficznym. Dotyczy to w szczególności Ukrainy, albowiem losy historyczne tego państwa usytuowały je niejako w samym środku przecięcia się dwóch wielkich tradycji kulturowych – bizantyjskiej i łacińskiej. Wprawdzie chrzest Rusi Kijowskiej w 988 r. przyjęty w obrządku bizantyjskim przyczynił się do naturalnego powiązania jej z grecko-bizantyjskim obszarem kulturowym, jednakże od XIV w. Ruś Halicko-Włodzimierska i Wielkie Księstwo Litewskie znalazły się w obrębie państwa polskiego, dzięki czemu, jak podkreśla Rostysław Radysze-wśkyj, piśmiennictwo ukraińskie mogło czerpać jednocześnie z dwóch źródeł, gdyż pozostając w kręgu kultury grecko-bizantyjskiej, coraz bardziej otwierało się na Zachód i jego zdobycze cywilizacyjno-kulturowe¹, a tym samym

Dr ALBERT NOWACKI – adiunkt Katedry Literatury Ukraińskiej i Białoruskiej w Instytucie Filologii Słowiańskiej KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: anowacki@kul.lublin.pl

¹ *Rola polskiego pośrednictwa w kształtowaniu się piśmiennictwa staroukraińskiego*, w: *Prze-kład literacki. Teoria. Historia. Współczesność*, red. A. Nowicka-Jeżowa, D. Knysz-Tomaszewska, Warszawa 1997, s. 120.

otrzymało niepowtarzalną możliwość asymilowania „wyższych wartości kultury obcej”².

Mając na uwadze powyższe fakty, nie tylko historycy literatury, ale też jednostki aktywnie uczestniczące w powstawaniu kultury danego narodu nie mogą pomijać sprzężenia rodzimego dziedzictwa kulturowego z tradycją kultury powszechnej, w tym także z dorobkiem najbliższych sąsiadów. René Wellek podkreślał, że zrozumienie kultury narodu, jego dziejów, kontekstów i powiązań jest możliwe właśnie dzięki umiejscowieniu jego kultury lokalnej na tle szerszego kontekstu kulturowego, w tym z uwzględnieniem różnorodnych powiązań z doświadczeniem kulturowym krajów sąsiednich³. Tak określone koneksje literatury ukraińskiej z literaturami Zachodu niejednokrotnie bywały już przedmiotem dociekań naukowych zarówno uczonych ukraińskich, jak i badaczy spoza Ukrainy. Najczęściej przewijającymi się zakresami badawczymi były powinowactwa i inspiracje literatury ukraińskiej czerpane z literackiej spuścizny Niemiec, Francji, Rosji oraz Polski. Z czasem miało się okazać, że badania nad tak określoną problematyką, a szczególnie te prowadzone na Ukrainie radzieckiej, były badaniami niepełnymi, głównie ze względu na aktywną wszechobecność cenzury, poważne trudności w dostępności do materiału źródłowego oraz istniejące zakazy urzędowe nie tylko w odniesieniu do pewnych faktów i zjawisk życia kulturalnego, ale też do nazwisk konkretnych twórców ukraińskich. Dotyczy to zwłaszcza niezwykle interesującego etapu rozwoju ukraińskiego życia literackiego międzywojnia, który przez długi czas panowania komunizmu na Ukrainie pozostawał poza zasięgiem nie tylko przeciętnego czytelnika, ale również i literaturoznawcy, gdyż wówczas, jak podkreśla Mykoła Waśkiw, nie można było badać powiązań historycznoliterackich czy typologicznych łączących literaturę Ukrainy radzieckiej z zachodnim procesem literackim⁴.

Truizmem jest chyba stwierdzenie, że w ciągu XIX i XX w. wszystkie chyba próby modernizacji kultury ukraińskiej były w jakiejś mierze związane z poszukiwaniem inspiracji w kulturach krajów Europy Zachodniej. Zwróciła na to uwagę Wira Ahejewa podkreślając, iż „ідеологічно й політично європейцізм як орієнтація на демократично-радикальні рухи Заходу приходять

² Д. ЧИЖЕВСЬКИЙ, *Історія української літератури. Від початків до доби реалізму*, Тернопіль 1994, s. 203.

³ *Termin i istota literatury porównawczej*, w: TENŻE, *Pojęcia i problemy nauki o literaturze*, Warszawa 1979, s. 84.

⁴ М. ВАСЬКІВ, *Український роман 1920-х – початку 1930-х років: генерика й архітектоніка*, Кам'янець-Подільський 2007, s. 58.

на зміну ідеології слов'янофільства в шістдесяті роки XIX віку. І вже для модерністської свідомості рефлексія над проблемою ґрунтянства/європеїзму, закритості/відкритості культури була дуже важливою, зокрема з огляду на гостроту конфлікту мистецьких поколінь⁵. Podobnego zdania była również Sołomija Pawłyyczko, twierdząca, że modernizm jako system intelektualny od zawsze skierowany był ku Zachodowi⁶. Czemu zatem tendencje modernistyczne zdobyły tak wielką popularność na Ukrainie, gdzie dotychczas dominował nurt narodnicki? W zrozumieniu tego zagadnienia pomaga Tamara Hundorowa, która dostrzegła, że proces modernizacji literatury ukraińskiej był swoistym aktem „kompensacji”, gdyż – jak pisze badaczka – „орієнтується на повернення «західної», «європейської» ідентичности, втраченої внаслідок тривалого перебування в просторі загальноросійської культурної свідомості”⁷. W ten właśnie sposób dyskurs europejski zadziałał na Ukrainie jako stymulator nastrojów antykolonialnych⁸ i jednocześnie jako nośnik liberalizmu oraz idei demokratycznych.

Modernizm trafiał na Ukrainę różnymi drogami: czasem bezpośrednio z Europy, a czasem za pośrednictwem kultury tego czy innego sąsiada. Warto przy tej okazji zwrócić uwagę, że dla ukraińskiego procesu literackiego końca XIX i pierwszych dziesięcioleci XX w. niezwykle charakterystyczne jest zwrócenie się ku ówczesnej literaturze polskiej. Ten znaczący fakt zauważyła również Halina Korbicz, która w jednej ze swoich prac pisała: „Польща, її культура і література неодноразово набували додаткового значення, навіть відігравали ключову роль для України в її зв'язках зі світом, і не тільки як своєрідний місток чи посередник, а також як найближчий сегмент західництва, тому й увага до Польщі нерідко була посиленою. На зламі століть рецепція тогочасної Польщі, власне, включалася в рецепцію Заходу: саме в цей час особливо увиразнювалася її присутність в європейському культурному ареалі”⁹. Świadomość wagi polsko-ukraińskich powiązań kulturowych mieli także współcześni. Warto w tym kontekście przytoczyć słowa

⁵ В. АГЕЄВА, *Поетика парадокса. Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича*, Київ 2006, s. 103.

⁶ С. ПАВЛИЧКО, *Дискурс модернізму в українській літературі*, Київ 1999, s. 22.

⁷ Т. ГУНДОРОВА, *Проявлення Слова. Дискусія раннього українського модернізму*, Київ 2009, s. 60.

⁸ Там же, s. 61.

⁹ Г. КОРБИЧ, *Сприйняття польського модернізму українськими критиками на рубежі XIX-XX ст.*, в: *Польсько-українські культурні взаємини*, вип. 2, Київ 2008, s. 82.

Iwana Franki, który na zjeździe literatów polskich w 1894 r. we Lwowie wygłosił znamienne słowa:

W całej Słowiańszczyźnie nie ma dwóch narodów, które by pod względem życia politycznego i duchowego tak ściśle zrosły się ze sobą, tak licznymi połączone były więzami, a mimo to tak ciągle stroniły jeden od drugiego, jak Polacy i Ukraińcy¹⁰.

Franko był z pewnością świadomy wagi tego spostrzeżenia, albowiem całe swoje życie spędził w Galicji, gdzie spotykały się i wzajemnie przenikały elementy kultury polskiej, ukraińskiej i wielu innych narodów. W swych pracach krytycznoliterackich dość często dawał wyraz swej fascynacji polską kulturą i twórczością romantyków polskich, o Mickiewiczu zaś pisał, iż miał on wielki wpływ na rozwój poezji ukraińskiej¹¹.

Niejako w reakcji na słowa jednego z największych pisarzy literatury ukraińskiej jego rodacy zaczęli coraz pilniej spoglądać na literaturę swojego zachodniego sąsiada. Nie należy się więc dziwić, że w sferze zainteresowań ukraińskiej krytyki literackiej pojawiła się literatura Młodej Polski z manifestami programowymi Artura Górskiego na czele. Polski modernizm zainspirował m.in. Wasyla Szczurata, który w opublikowanych w dwutygodniku „Zoria” pracach niejednokrotnie odnosił się do literatury polskiej, w tym także do spuścizny literackiej pisarzy zaliczanych do kręgów Młodej Polski; przywoływał w szczególności utwory Lucjana Rydla, Artura Oppmana, Kazimierza Przerwy-Tetmajera czy Zenona Przesmyckiego (Miriama). Na polską literaturę zwrócili także uwagę wspomniany już Iwan Franko oraz Łesia Ukrainka, która literaturze polskiej przyglądała się szczególnie uważnie¹². Pisarka jest autorką wnikliwego oglądu ówczesnej literatury polskiej, w którym podała ją wnikliwej analizie i wysoko oceniła osiągnięcia polskiego modernizmu, choć należy przyznać, iż równocześnie podejmowała próbę polemiki z niektórymi poglądami Stanisława Przybyszewskiego¹³. Korbicz podkreśla,

¹⁰ *Wzajemny stosunek literatury polskiej i ruskiej*, w: *Pamiętnik Zjazdu Literatów i Dziennikarzy Polskich*, t. I, Lwów 1984, s. 1 – cyt. za: R. RADYSZEWSKYJ, *Rola polskiego pośrednictwa*, s. 119.

¹¹ M. KUPLOWSKI, *Iwan Franko a literatura polska*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 6-7(1998), s. 421.

¹² M. ХМЕЛЮК, *Польська література в реценції Лесі Українки*, w: *Леся Українка і сучасність. Збірник наукових праць*, t. IV, cz. 1, Луцьк 2007, s. 491.

¹³ Zob. Л. УКРАЇНКА, *Заметки о новейшей польской литературе*, w: ТАЖ, *Зібрання творів у дванадцяти томах*, t. VIII: *Літературно-критичні та публіцистичні статті*, Київ 1977, s. 100-127.

że poprzez zwrócenie się ku literaturze polskiej ukraińscy krytycy literaccy udowodnili, że kultura ukraińska przełomu wieków nie godziła się na izolację, dzięki czemu sama wzbogaciła się o najnowsze zdobycze literatury i krytyki europejskiej¹⁴.

W podobny ton uderzał także krytyk literacki Mykoła Jewszan z kręgu „Ukraińskiej Chaty”. Był on niewątpliwie postacią formatu europejskiego, któremu nie była obca ani kultura niemiecka, ani rosyjska, ani wreszcie polska. Właśnie w kontekście literatury polskiej podkreślał on niejednokrotnie, że Ukraińcy nie mogą realizować swych poszukiwań artystycznych w oderwaniu od wpływów zewnętrznych, albowiem, jak pisał,

Річ ясна, що своєю власною «мудрістю» ледво чи може жити котра-небудь з сучасних європейських літератур. Взаїмні їх впливи на себе стали в останні роки такі могуті, що треба з ними числитися серйозно, коли приходиться робити білянс національної літератури... Треба би всяке явище культури міряти не лише своєю домашньою міркою, міркою всяких условностей національного життя, але прикладати до нього трошки в наші домагання і більш строгу європейську оцінку¹⁵.

Z przytoczonym powyżej stwierdzeniem Jewszana zgadzał się inny wybitny pisarz i krytyk literacki, Mykoła Zerow. Warto wszakże zauważyć, iż temu ostatniemu przyszło żyć i tworzyć w zupełnie innej rzeczywistości społeczno-politycznej. Pisarz był mieszkańcem Kijowa i obywatelem powstałej w 1922 r. Ukraińskiej Republiki Radzieckiej. Jak powszechnie wiadomo, po umocnieniu się u władzy bolszewicy przystąpili do realizowania własnej koncepcji nowej „kultury socjalistycznej”, która koncentrować się raczej miała na wzorcach rodzimych oraz rosyjskich, w żadnym natomiast wypadku na wzorcach zachodnich.

Wielu ówczesnych pisarzy ukraińskich doskonale zdawało sobie sprawę z tego, że proponowana przez władze komunistyczne koncepcja rozwoju kultury i literatury ukraińskiej nie popchnie jej na drogę postępu, a wręcz przeciwnie – nie tylko zakonserwuje jej obecny stan posiadania, ale zagrozi ze-pchnięciem do roli mało znaczącej literatury prowincjonalnej. Z tego właśnie powodu liczne grono przedstawicieli ukraińskiej inteligencji twórczej wyraziło swą dezaprobatę wobec przyjętej przez oficjalne władze estetyki, nawołując jednocześnie do poszukiwania inspiracji w dorobku kulturowym Zachodu.

¹⁴ Г. КОРЕБИЧ, *Сприйняття польського модернізму*, s. 92.

¹⁵ М. ЄВШАН, *Сучасна польська література і її вплив на нашу*, w: ТЕНЖЕ, *Критика. Літературознавство. Естетика*, Київ 1998, s. 311.

Niejednokrotnie na ten temat wypowiadał się w swoich licznych wystąpieniach publicystycznych Mykoła Chwyłowy¹⁶, przyłączali się doń jego współpracownicy z utworzonej przez niego organizacji literackiej WAPLITE, a także Mykoła Zerow i „neoklasycy”, przedstawiciele futuryzmu ukraińskiego z Mychajłem Semenką na czele oraz wielu innych.

W omawianym kontekście niezwykle ważnymi postaciami byli z pewnością „neoklasycy”, czyli wspomniany już Mykoła Zerow oraz Mychajło Draj-Chmara, Pawło Fyłypowycz, Maksym Rylski i Oswald Burghardt, którzy z formalnego punktu widzenia nie tworzyli grupy literackiej, łączyła ich jednak przyjaźń i hołdowanie podobnym wartościom estetycznym. Wspomniani pisarze wyraźnie odstawali od tych popierających oficjalną linię rozwoju kultury, gdyż w swoich eksploracjach estetycznych wyraźnie ciążyli ku spuściźnie kultury zachodniej, podkreślając zwłaszcza olbrzymie znaczenie dorobku europejskiego antyku¹⁷.

Szczególnie aktywny na wspomnianej niwie był Mykoła Zerow, który wbrew oficjalnym stanowiskom zdecydowanie krytykował forsowaną przez komunistów ideę „masowości” w sztuce oraz notoryczne obniżanie wymogów estetycznych. Uważał on, iż prawdziwie nowoczesną literaturę ukraińską będzie można zbudować jedynie wtedy, gdy legnie ona na solidnych fundamentach kultury antycznej. Stąd też nawoływał wszystkich potencjalnych adeptów pióra do opanowywania źródeł kultury europejskiej, a dopiero potem – całego europejskiego dorobku kulturowego:

Ми повинні широко і ґрунтовно зазнайомитися з культурним набутком інших народів, з усім, що може поширити і запліднити наш власний досвід. Ми повинні засвоїти найвищу культуру нашого часу не тільки в останніх її вислідах, а і в її основах [...] ¹⁸.

Tworząc swoją koncepcję literatury ukraińskiej, „neoklasycy” zwrócili także uwagę na literaturę polską. Mychajło Draj-Chmara, który *notabene* historię

¹⁶ Więcej na ten temat zob. A. NOWACKI, „*Myśli pod prąd*”. *Twórczość Mykoły Chwyłowego w kontekście ukraińskiej dyskusji literackiej lat 1925-1928*, Lublin 2013.

¹⁷ Więcej zob. np.: S. KOZAK, M. NEVRLY, *Neoklasycy kijowscy*, „*Slavia Orientalis*” 1974, nr 3, s. 321-333; A. NOWACKI, *Inteligencja ukraińska w obliczu nowej rzeczywistości lat 20. XX wieku (Z tekstów „neoklasyków” kijowskich)*, w: *Literatury i języki wschodniosłowiańskie wobec swojego czasu*, red. A. Ksenicz, M. Łuczyk, Zielona Góra 2010, s. 317-324

¹⁸ М. ЗЕРОВ, *Євразійський ренесанс і пошехонські сосни*, w: ТЕНЖЕ, *До джерел. Історично-літературні та критичні статті*, Краків–Львів 1943, s. 259-260.

literatury polskiej i języka polskiego wykładał na uniwersytecie¹⁹, niejednokrotnie podkreślał europejskość literatury polskiej. W jednym ze swoich artykułów pisał:

Досить приглянутися до Польщі й до польського культурного життя, щоб переконатися в тому, що не вивчати польської мови, літератури, етнографії та історії – це недозволена помилка²⁰.

Pisarz zadebiutował jako polonista publikując pracę poświęconą poezji Kazimierza Przerwy-Tetmajera²¹, która była przedmową do przetłumaczonego na język ukraiński zbiorku wierszy polskiego poety. Sam artykuł świadczy o gruntownej znajomości polskiego procesu literackiego przełomu wieków oraz twórczości samego Tetmajera, o którym ze smutkiem konstatował, że jego wiersze zupełnie nie pasują do radzieckiej rzeczywistości²².

Draj-Chmarze wtórował Zerow, który ubolewał, że czytelnik ukraiński tak słabo zna literaturę swojego zachodniego sąsiada. W jednym ze swoich artykułów pisarz pokusił się o próbę zbadania recepcji polskich klasyków w literaturze ukraińskiej, a wnioski, które wówczas wyciągnął, napawały go smutkiem. W artykule *Juliusz Słowacki* z 1925 r. już na samym początku pisał:

Не вважаючи на близьке сусідство, ми ще дуже мало знайомі з польською поезією. Навіть класики її – Міцкевич, Словацький, Красінський, блискуча романтична трійця 20-40-х рр. XIX в. [...], то для нас маловідомі, чужі імена, справжня terra incognita. [...] Правда, дещо ми маємо з Міцкевича, дещо з Словацького [...]. Але що значить те «дещо», коли досі немає українською мовою Міцкевичевого «Пана Тадеуша»?... Чи, може, справді такі непотрібні для українського слова розлога епічність Міцкевича, глибока рефлексія Красінського, химерна й легка, «аріостівська» грація Словацького?»²³.

¹⁹ І. ФЕДОРІВ, *Творчість Михайла Драї-Хмари в контексті розвитку національного слов'янознавства першої половини ХХ ст.*, „Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць, Серія: Історія, міжнародні відносини” 2012, вип. 9, s. 202.

²⁰ М. ДРАЙ-ХМАРА, *Проблеми сучасної славістики*, w: TENŹE, *Літературно-наукова спадщина*, red. С. Гальченко, А. Ріпенко, О. Томчук, Київ 2002, s. 299.

²¹ М. ДРАЙ-ХМАРА, *Творчі шляхи Казимира Тетмаєра*, w: TENŹE, *Літературно-наукова спадщина...*, s. 260-280.

²² Тамże, s. 280.

²³ М. ЗЕРОВ, *Юлій Словацький*, w: TENŹE, *Українське письменство*, red. М. Сулима, Київ 2003, s. 447-448.

Co autor chciał osiągnąć, implikując ten sarkastyczny nieco i zarazem dydaktyczny w swej wymowie ton do swego tekstu? Znaczący tego zagadnienia, Ludmiła Siryk, sugeruje, że w ten sposób Zerow chciał zainspirować do pracy swych ukraińskich poetów i pisarzy, by zechcieli przynajmniej poznać największych twórców w literaturze polskiej²⁴. Aby zainteresować rodzimego czytelnika twórczością Juliusza Słowackiego, Zerow akcentował jego powiązania z Ukrainą i jednocześnie uwydatnił ukraińskie tematy w jego twórczości, w tym dokonując analizy jego utworu pt. *Mazepa*.

Obiektem zainteresowań krytyka była także polska literatura w nieco szerszym kontekście. Opublikował zatem dwa szkice poświęcone ukraińskiej szkole w poezji polskiej i w polskiej literaturze²⁵, gdzie przedstawił zarys literatury polskiego romantyzmu i zwrócił szczególną uwagę na jej problematykę i wartość estetyczną. Dość dużo uwagi poświęcił w nich twórczości Bohdana Zaleskiego, Seweryna Goszczyńskiego, Tymka Padurry czy powieści Antoniego Malczewskiego *Maria*, o której napisał, że dominuje tam ukraiński pejzaż, ukraiński folklor oraz obraz Kozaka²⁶, choć, jak konstatuje, „козак Мальчевського, незважаючи на всю його рельєфність [...] – тільки надворний слуга магната”²⁷. Jak zauważyła Siryk, badacz zdołał zwrócić uwagę nie tylko na polsko-ukraińskie powinowactwa widoczne w utworach analizowanych polskich pisarzy, którym zresztą nadawał duże znaczenie, ale potrafił też odnaleźć ich wzajemne wpływy²⁸.

Gorącym orędownikiem adaptacji polskiej literatury był także trzeci z „neoklasyków” – Maksym Rylski²⁹, którego korzenie po mieczu prowadzą właśnie do Polski. Pisarz przez całe swoje życie pozostawał oddanym propagatorem literatury polskiej na Ukrainie i jednocześnie ambasadorem współpracy pisarzy polskich i ukraińskich. Prowadząc swoje badania Ludmiła Siryk odnotowała, że w jego prywatnej bibliotece, będącej dziś własnością Muzeum Maksyma Rylskiego, znajduje się ponad trzysta książek w języku polskim³⁰, co już

²⁴ Л. СІРИК, *Польські романтики в осмисленні Миколи Зерова*, w: *W kręgu historii i kultury Słowian Wschodnich*, red. M. Kawecka, A. Nowacki, L. Puszak, Lublin 2008, s. 120.

²⁵ М. ЗЕРОВ, *Лекції з історії української літератури (1798-1870)*, Торонто 1977, s. 112-124.

²⁶ Тамże, s. 114-115.

²⁷ Тамże, s. 115.

²⁸ Л. СІРИК, *Польські романтики в осмисленні Миколи Зерова...*, s. 130-131.

²⁹ Więcej na temat niezwykle interesującej osoby Maksyma Rylskiego można przeczytać w wydanej stosunkowo niedawno monografii Wiry Ahejewej; zob. В. АГЕЄВА, *Мистецтво рівноваги. Максим Рильський на тлі епохи*, Київ 2012.

³⁰ Л. СІРИК, *Прагнення Європи. Творчість кийвських неокласиків*, Lublin 2013, s. 128.

samo w sobie świadczy o niekłamany zainteresowaniu omawianą problematyką.

Maksym Rylski tak dalece poświęcił się przybliżeniu literatury polskiej odbiorcy ukraińskiemu, że jedna z badaczek nazwała go nawet „polonofilem”³¹. Trudno się dziwić takiemu określeniu, albowiem jego spuścizna świadczy o naprawdę szerokich zainteresowaniach i dużej wiedzy na temat polskiego obszaru literackiego. Swoje prace literaturoznawcze poświęcił zgłębianiu twórczości Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Marii Konopnickiej, Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Leopolda Staffa, Juliana Tuwima czy Władysława Broniewskiego. Szczególne miejsce w jego życiu zajmowały dzieła Mickiewicza, którym poświęcił aż trzydzieści lat swojego pracowitego życia³². Wydaje się, że właśnie Rylskiemu literatura ukraińska zawdzięcza recepcję spuścizny poetyckiej polskiego wieszca, albowiem poświęcił mu nie tylko kilka swoich prac naukowych, ale jest też autorem przekładu *Pana Tadeusza* na język ukraiński, który do dziś uważa się za przekład kongenialny. Motywując swój wybór badawczy i translatorski, Rylski pisał:

Mickiewicz jest nam drogi nie tylko jako twórca nieśmiertelnych postaci, nie tylko jako genialny mistrz słowa, który [...] stworzył dzieło o takiej sile wyrazu, malowniczości i melodyjności, jakich niewiele w literaturze światowej. Mickiewicz jest nam drogi jako gorący patriota [...], który gwarancję wolności i szczęścia swojego narodu widział w walce o wolność i szczęście wszystkich narodów [...]³³.

Historia wyznaczyła Rylskiemu trudną rolę życiową, był bowiem Ukraińcem, po części Polakiem, ale nade wszystko pisarzem usiłującym łamać stereotypy i szukającym dialogu pomiędzy narodem polskim i ukraińskim, który ma olbrzymie zasługi w upowszechnianiu literatury polskiej w Ukrainie. Mychajło Najenko zasugerował, że zasługi Rylskiego sięgały jeszcze dalej, albowiem „працюючи в українській літературі, він зберіг у собі ряд суто польських рис, які постійно прищеплював на українському художньому ґрунті [...]”³⁴.

³¹ Л. СІРИК, *Полоніфілізм Максіма Рильського*, w: *Z lubelskich badań nad Słowiańszczyzną Wschodnią*, red. D. Nowacka, M. Borciuch, A. Nowacki. M. Jastrzębski, Lublin 2010, s. 309-324.

³² Л. СІРИК, *Прагнення Європи...*, s. 129.

³³ M. RYLSKI, *Adam Mickiewicz a ukraińska literatura*, w: *Materiały sesji naukowej poświęconej twórczości Adama Mickiewicza (1855-1955)*, Warszawa 1956, s. 98.

³⁴ М. НАЄНКО, *Максим Рильський про польську літературу*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 6-7(1998), s. 330.

Wspomniani już, iż najwięksi orędownicy europeizacji literatury ukraińskiej – „neoklasycy” nie byli wszakże jedyni. Wśród zwolenników okcydentalizacji rodzimej literatury można także wymienić przedstawiciela miejscowej awangardy Wałeriana Poliszczuka. Jest to w tym kontekście postać, być może, niespodziewana, która pewne swoje koncepcje formułowała, jak to określiła Agnieszka Korniejenko, „beztrosko i z dużą dozą śmiałości”³⁵, jednakże jako przedstawiciel awangardy dążył on przecież do wyprowadzenia literatury ukraińskiej na szeroką drogę postępu. Poliszczuk starał się współbrzmieć z oficjalną linią partyjną w dziedzinie literatury, stąd też jego projekty w sposób widoczny odbiegają od koncepcji „neoklasyków”.

Pisarz zaproponował swoiste połączenie doświadczenia europejskiego z dokonaniem literatury socjalistycznej, gdyż – jak stwierdzał – literatura ta dysponuje wszak niemałym dorobkiem³⁶. Ubolewał nad tym, że literatura polska, hiszpańska i włoska znalazły już swoje miejsce na europejskiej scenie kulturalnej, a ukraińska wciąż przypomina głuchą prowincję, i to pomimo posiadania licznych skarbów, o których... nikt nie wie³⁷. Aby zmienić tę sytuację, Poliszczuk postulował:

„Дайош Європу через культурний вимін” [...] Щоб слова не лишались словами – є конкретні поради. Необхідно утворити „Міжнародне товариство друзів української культури” чи щось подібне (справа не в назві), куди-б увійшли дійсні прихильники наші з робітничого й інтелектуально-революційного світу, в першу чергу – наших найближчих сусідів: росіян, білорусів, грузинів, вірменів, німців, поляків, чехів і т. д., разом з кращими представниками Радянської України. Це товариство могло-б провадити цю роботу обміну культурних впливів [...]”³⁸.

Powołanie takiej platformy pozwoliłoby, zdaniem pisarza, na prowadzenie wymiany kulturalnej, wzajemną popularyzację literatury poprzez dokonywanie przekładów, ponadto umożliwiłaby gościnne występy teatrów oraz wymianę naukową.

Podobnych prób sięgania do zachodniej, w tym także polskiej literatury było w ciągu lat dwudziestych ubiegłego wieku całkiem sporo. Warto w tym miejscu wspomnieć, iż próby zbliżenia ukraińskiej literatury socjalistycznej

³⁵ *Ukraiński modernizm. Próba periodyzacji procesu historycznoliterackiego*, Kraków 1998, s. 130.

³⁶ В. Поліщук, *Літературний авангард. Перспективи розвитку української культури, полеміка і теорія поезії*, Харків 1926, s. 6.

³⁷ Тамże.

³⁸ Тамże, s. 7.

z literaturą polską były podejmowane także w Ukrainie Zachodniej. Przykładem może tu być inicjatywa zespołu redakcyjnego wydawanego we Lwowie pisma pisarzy proletariackich Ukrainy Zachodniej „Wikna”, polegająca na wydaniu odrębnego tomu poświęconego polskiej literaturze proletariackiej, który spotkał się z dość przychylną reakcją strony polskiej, w tym Stanisława Ryszarda Standego, który w jednym ze swoich tekstów wyrażał zadowolenie z możliwości poznania literatury sąsiada³⁹.

Przeprowadzona analiza pozwala konstatować, iż w ciągu pierwszych dziesięcioleci ubiegłego wieku ukraińska inteligencja, żywo zainteresowana procesami modernizacji rodzimej literatury, zwracała się w poszukiwaniu inspiracji do europejskiego dorobku kulturowego, a często także do literatury polskiej, którą z jednej strony w ówczesnej Ukrainie uważano za kulturę europejską, z drugiej zaś wykorzystywano w roli łącznika z pomiędzy Zachodem i Ukrainą. Warto przy okazji podkreślić, że opisane zjawisko jest wciąż obecne w ukraińskim dyskursie kulturowym, a współcześni przedstawiciele inteligencji ukraińskiej wciąż upominają się o włączenie Ukrainy zarówno w europejski, jak i światowy kontekst, z którego kraj ten był sztucznie oderwany⁴⁰. W tych okolicznościach literatura polska, która jest bliska ukraińskiej zarówno w sensie fizycznym, jak też mentalnościowym i tematycznym może być naturalnym pośrednikiem w procesie przywracania kulturze ukraińskiej należnego jej miejsca wśród innych kultur światowych.

BIBLIOGRAFIA

- FRANKO I.: Wzajemny stosunek literatury polskiej i ruskiej, w: *Pamiętnik Zjazdu Literatów i Dziennikarzy Polskich*, t. I, Lwów 1984.
- KORNIEJENKO A.: Ukraiński modernizm. Próba periodyzacji procesu historycznoliterackiego, Kraków: Universitas 1998.
- KOZAK S., NEVRLY M.: Neoklasycy kijowscy, „Slavia Orientalis” 1974, nr 3, s. 321-333.
- KUPOWSKI M.: Iwan Franko a literatura polska, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 6-7(1998), s. 420-424.
- NOWACKI A.: „Myśli pod prąd”. Twórczość Mykoły Chwyłowego w kontekście ukraińskiej dyskusji literackiej lat 1925-1928, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013.
- NOWACKI A.: Inteligencja ukraińska w obliczu nowej rzeczywistości lat 20. XX wieku (Z tekstów „neoklasyków” kijowskich), w: *Literatury i języki wschodniosłowiańskie wobec*

³⁹ Ст. СТАНДЕ, *Тришки самокритики*, „Вікна” 1930, nr 9, s. 7.

⁴⁰ *Ukraiński palimpsest. Oksana Zabużko w rozmowie z Izą Chruślińską*, Wrocław 2013, s. 216.

- swojego czasu*, red. A. Ksenicz, M. Łuczyk, Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego 2010, s. 317-324.
- RADYSZEWSKYJ R.: Rola polskiego pośrednictwa w kształtowaniu się piśmiennictwa staroukraińskiego, w: *Przekład literacki. Teoria. Historia. Współczesność*. red. A. Nowicka-Jeżowa, D. Knysz-Tomaszewska, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1997, s. 119-143.
- RYLSKI M.: Adam Mickiewicz a ukraińska literatura, w: *Mickiewicz w dobie Wiosny Ludów: materiały sesji naukowej poświęconej twórczości Adama Mickiewicza (1855-1955)*, red. S. Kieniewicz, Warszawa: Polska Akademia Nauk 1956.
- Ukraiński palimpsest. Oksana Zabużko w rozmowie z Izą Chruślińską, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego 2013.
- WELLEK R.: Termin i istota literatury porównawczej, w: TENŻE, *Pojęcia i problemy nauki o literaturze*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1979, s. 56-85.
- АГЕСВА В.: Мистецтво рівноваги. Максим Рильський на тлі епохи, Київ: Книга 2012.
- АГЕСВА В.: Поетика парадокса. Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича, Київ: Факт 2006.
- ВАСЬКІВ М.: Український роман 1920-х – початку 1930-х років: генерика й архітектоніка, Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет 2007.
- ГУНДОРОВА Т.: Проявлення Слова. Дискусія раннього українського модернізму, Київ: Критика 2009.
- ДРАЙ-ХМАРА М.: Літературно-наукова спадщина, red. С. Гальченко, А. Ріпенко, О. Томчук, Київ: Наукова думка 2002.
- ЄВШАН М.: Сучасна польська література і її вплив на нашу, w: TENŻE, *Критика. Літературознавство. Естетика*, Київ: Основи 1998, s. 307-313.
- ЗЕРОВ М.: Евразійський ренесанс і пошехонські сосни, w: TENŻE, *До джерел. Історично-літературні та критичні статті*, Краків-Львів: Українське видавництво 1943, s. 258-265.
- ЗЕРОВ М.: Лекції з історії української літератури (1798-1870), Торонто: Видавництво Мозаїка 1977.
- ЗЕРОВ М.: Юлій Словацький, w: TENŻE, *Українське письменство*, red. М. Сулима, Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи» 2003, s. 447-448.
- КОРБИЧ Г.: Сприйняття польського модернізму українськими критиками на рубежі XIX-XX ст., w: *Польсько-українські культурні взаємини 2*, Київ 2008, s. 81-93.
- НАСНКО М.: Максим Рильський про польську літературу, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 6-7(1998), s. 330-333.
- ПАВЛИЧКО С.: Дискурс модернізму в українській літературі, Київ: Либідь 1999.
- ПОЛЩУК В.: Літературний авангард. Перспективи розвитку української культури, поліміка і теорія поезії, Харків 1926 [nakładem autora].
- СІРИК Л.: Полонофільство Максима Рильського, w: *Z lubelskich badań nad Słowiańszczyzną Wschodnią*. red. D. Nowacka, M. Borciuch, A. Nowacki, M. Jastrzębski, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, s. 309-324.
- СІРИК Л.: Польські романтики в осмисленні Миколи Зерова, w: *W kręgu historii i kultury Słowian Wschodnich*. red. M. Kawecka, A. Nowacki, L. Puszak, Lublin: Wydawnictwo KUL 2008, s. 119-131.
- СІРИК Л.: Прагнення Європи. Творчість київських неокласиків, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2013.

- СТАНДЕ СТ.: Трішки самокритики, „Вікна” 1930, nr 9, s. 5-9.
- УКРАЇНКА Л.: Заметки о новейшей польской литературе, w: *ТАЖ, Зібрання творів у дванадцяти томах*, t. VIII: *Літературно-критичні та публіцистичні статті*, Київ: Наукова думка 1977, s. 100-127.
- ФЕДОРІВ І.: Творчість Михайла Драй-Хмари в контексті розвитку національного слов'янознавства першої половини ХХ ст., „Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць, Серія: Історія, міжнародні відносини” 2012, nr 9, s. 198-210.
- ХМЕЛЮК М.: Польська література в рецепції Лесі Українки, w: *Леся Українка і сучасність. Збірник наукових праць*, t. IV, cz. 1, Луцьк 2007, s. 491-498.
- ЧИЖЕВСЬКИЙ Д.: Історія української літератури. Від початків до доби реалізму, Тернопіль: Презент 1994.

POLSKIE INSPIRACJE
W UKRAIŃSKIM DYSKURSIE LITERACKIM
LAT DWUDZIESTYCH XX WIEKU

Streszczenie

Niniejszy artykuł poświęcono refleksji nad polsko-ukraińskimi powiązaniem literackimi w latach dwudziestych XX w. W świetle przeprowadzonych badań można zauważyć wyraźny wpływ literatury polskiej na ukraińską, który nasilał się na przełomie XIX i XX w. Najczęściej Polska występowała w roli pośrednika w transferze najnowszych, modernistycznych tendencji kultury zachodniej, jednakże często stawiano ją za wzór udanego rozwoju kulturalnego. Powyższa praca pokazuje także, że recepcja literatury polskiej miała miejsce również na Ukrainie radzieckiej, a najbardziej zauważalna była w piśmiennictwie „neoklasyków” Kijowskich.

ПОЛЬСКИЕ ИНСПИРАЦИИ
В УКРАИНСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ДИСКУРСЕ
20-Х ГОДОВ XX ВЕКА

Резюме

Данная статья посвящена изучению польско-украинских литературных связей в 20-е годы XX века. В контексте проведенных исследований можно обнаружить заметное влияние польской литературы на украинскую, которое усилилось на рубеже XIX и XX веков. Как показывают анализы, чаще всего Польша выступала посредником в передаче новейших, модернистских направлений культуры Запада, кроме того, очень часто именно Польша ставилась в пример успешного культурного развития. Целью статьи является также показать, что рецепция польской литературы проходила также на землях Советской Украины и проявилась в творчестве киевских «неоклассиков».

POLISH INSPIRATIONS
IN THE UKRAINIAN LITERARY DISCOURSE
IN THE 1920S

S u m m a r y

This article is devoted to the reflection on the Polish-Ukrainian literary connections in the 1920s. In the light of the research results there can be observed a noticeable impact of Polish literature on Ukrainian literature and Ukrainian literary circles, which intensified at the turn of the nineteenth century. Most frequently Polish influence manifested in mediation in the transfer of the latest modernist tendencies of Western culture. However, Poland was often presented as a successful model of cultural development. This work also shows that the reception of Polish literature was present in the Soviet Ukraine as well, and it was most noticeable in the literature of Kievian Neoclassicists.

Słowa kluczowe: modernizm, literatura polska, literatura ukraińska, „neoklasycy”, europeizacja.

Ключевые слова: модернизм, польская литература, украинская литература, «неоклассики», европеизация.

Key words: modernism, Polish literature, Ukrainian literature, “Ukrainian neoclassicists”, Europeanisation.